

DIALOGUL CREȘTINO-ISLAMIC

Filimon Ioan *

Rezumat: Dialogul interreligios constituie o parte importantă a preocupărilor din timpurile noastre. Lucrarea de față încearcă să arate că dintru început, creștinii urmând imperativul Mântuitorului Hristos: „iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși”, au fost obligați să se afle în dialog cu oameni de alte convingeri religioase, dând mărturie despre conștiința de sine și despre speranțele lor. Astfel, de-a lungul istoriei creștinii dezvoltă dialoguri interreligioase monoteiste cu islamul și cu iudaismul. Creștinii s-a întâlnit cu Islamul și a dialogat cu el sub diferite forme încă din primele decenii ale apariției acestuia până în zilele noastre. Elementele fundamentale ale dialogului creștino-islamic sunt: dumnezeirea lui Iisus Hristos și dogma Sfintei Treimi precum și persoana întemeietorului islamului și critica Coranului.

Cuvinte cheie: istorie, misiune, dialog interreligios, Sfinți Părinți, ortodoxie

Preliminarii

În contextul spiritului epocii noastre, deschis și universal, religiile nu mai pot sta în izolare. Vremurile de azi cer tuturor religiilor să se apropie unele de altele, să se cunoască mai bine și să-și unească eforturile pentru a sprijini omenirea contemporană în aspirațiile ei de înfrățire, de pace și de fericire¹.

Dintru început, creștinii au fost obligați să se afle în dialog cu oameni de alte convingeri religioase, dând mărturie despre conștiința de sine și despre speranțele lor. Unele dintre principiile teologice importante au fost formulate în cadrul acestui dialog. Dialogul aparține

---

¹ Pr. prof. Corneliu Sîrbu, *Pentru un dialog interreligios rodnic*, în *Ortodoxia*, nr. 2, 1975, p. 373.

tradiției Bisericii și a servit ca un factor motivant pentru dezvoltarea teologiei creștine. Cea mai mare parte a teologiei patristice este rod al dialogului direct sau indirect cu vechea lume elenistică, cu curente ei religioase, cu sistemele filozofice, care uneori se aflau în opoziție, alteori în sinteză unele față de altele².

Primul mijloc și prima formă de colaborare între religii este dialogul interreligios. El constituie obiectivul esențial și primordial al colaborării dintre defecite religii. De aceea, creștinismul este chemat să promoveze dialogul interreligios ca cea mai adecvată și mai eficace metodă de extindere și adâncire a relațiilor interreligioase în sensul apropierii, solidarității și cooperării. Căci el are menirea de a face ca credincioșii să se întâlnească și să colaboreze, nu atât teoretic, cât mai ales practic și efectiv³.

Atitudinea din ce în ce mai deschisă a creștinismului, în general, și a Bisericii Ortodoxe, în special, față de religiile necreștine izvorăște din iubirea de oameni proprie creștinismului, dar ea are o solidă fundamentare biblică, teologică, istorică și practică, fundamentare care îi obligă pe ortodocși să se deschidă către toți semenii de altă credință și să conlucreze pașnic cu ei⁴.

Noțiunea De Dialog Inter-Religios

Dialogul interreligios constă într-un schimb de cuvinte și ascultare reciprocă angajând două sau mai multe persoane de credințe diferite. Dialogul interreligios se află la punctul de convergență a două fenomene distincte și anume: este un mijloc de comunicare între creștini, dar în același timp, și întâlnire interreligioasă sub toate formele.

În cadrul acestui tip de dialog se pune accentul pe realitatea inter-coexistențială fără intoleranțe a tuturor oamenilor ce viețuiesc

² † Anastasie Yannolulatos, *Misiune pe urmele lui Hristos. Studii teologice și omilii*, traducere din limba greacă de Diac. Dr. Ștefan L. Toma, Sibiu, Editura Andreiana, 2013, p. 225.

³ Pr. prof. Corneliu Sîrbu, *art. cit.*, p. 374.

⁴ Pr. Prof. Dr. Nicolae Achimescu, *Religii în dialog*, Iași, Editura Trinitas, 2006, pp. 49-75.

pe pământ, exclude confruntarea a două sau mai multe universuri teologice, și nu urmărește convertirea unora sau a altora din cei implicați în dialog. Astfel dialogul interreligios constă într-un schimb de cuvinte și ascultare reciprocă angajate sub picior de egalitate a credincioșilor diferitelor tradiții religioase⁵.

Dialogurile Interreligioase Actuale Monoteiste ale Bisericii Ortodoxe Bizantine

Dialogurile interreligioase actuale constituie nu numai o necesitate internă inerentă a religiilor pentru apărarea valorilor religioase de antropocentrismul nivelator al civilizației contemporane, dar și o obligație comună a religiilor față de omul contemporan⁶.

Astăzi Biserica Ortodoxă dezvoltă dialoguri interreligioase monoteiste cu islamul și cu iudaismul.

Biserica Ortodoxă s-a întâlnit cu *Islamul* și a dialogat cu el sub diferite forme încă din primele decenii ale apariției acestuia. Aceasta și datorită faptului că religia islamică s-a născut foarte aproape de locul geografic unde a înflorit Ortodoxia, iar mai târziu a cucerit zone întinse, în care se dezvoltase creștinismul ortodox: Palestina, Egipt, Siria, Asia Mică. Întâlnirea cu islamul nu a luat doar formele ciocnirii și confruntării polemice, ci s-a dezvoltat într-o tăcitate coexistență și conviețuire de multe secole. Adeseori s-a articulat la nivel intelectual sub forma concretă a dialogului teologic, prin intermediul căruia s-a încercat definirea diferențelor și tezelor celor două formațiuni și experiențe religioase⁷.

⁵ Pr. lect. univ. dr. Mihai Himcinschi, *Misiune și dialog. Ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003, pp. 226-227.

⁶ Î.P.S. dr. Damaskinos Papandreou, *Dialogurile interreligioase și întâlnirea celor trei religii monoteiste*, în vol. „Biserică, societate, lume”, Iași, Editura Trinitas, 1998, p. 274.

⁷ † A. Yannoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, p. 125.

În ce privește raportul dintre creștinism și iudaism, în pofida faptului că pe plan doctrinar există încă multe deosebiri, pe latura socială, politică, culturală s-au înregistrat cele mai multe succese⁸.

Cele mai multe întâlniri ce au avut în centru dialogul interreligios, precum și relațiile dintre ortodocși, musulmani și evrei, s-au desfășurat la Chambésy, Elveția, sub directa supraveghere a Mitropolitului Damaskinos Papandreou al Elveției⁹.

Dialogul interreligios început cu atâta trudă, ne obligă pe noi, cei de azi, să continuăm rezultatele realizate de către reprezentanții religiilor, să apreciem mai just valorile morale și religioase ale celorlalte religii ale lumii, în unele privințe asemănătoare cu cele ale creștinismului, și pe temeiurile cărora se poate întreprinde și continua colaborarea fructuoasă spre fericirea și binele omenirii¹⁰.

Dialogul Cu Islamul Din Perspectivă Ortodoxă

După moartea profetului Mohamed (8 iulie 632 d. Hr.), islamul s-a întins cu repeziciune în Răsăritul creștin și nu numai, așa încât la doar un secol de la acest moment „Casa islamului” (statul musulman) se întindea din Pirinei până în Himalaya și până în câmpiile Chinei. Luând act de expansionismul militar islamic, Bizanțul creștin și-a pus în mișcare întregul sistem defensiv. Au început să apară o mulțime de lucrări teologice sub formă de dialog între reprezentanții

⁸ Caius Cuțaru, *Dialogul bilateral creștino-iudaic. Accente și perspective*, în „Scientific and Technical Bulletin, Series: Social and Humanistic Sciences”, anul XIII, nr. 11, 2007, p. 57.

⁹ Adrian Boldișor, *Poziția ortodoxă față de dialogul inter-religios. Dialogul cu islamul*, în „Revista Teologică”, Serie Nouă, anul XX (92), Nr. 2, 2010, Sibiu, Editura Andreiana, p. 211.

¹⁰ Drd. Ștefan Resceanu, *Temeiuri pentru dialogul interreligios*, în „Mitropolia Olteniei”, anul XXVI, nr. 1-2, 1974, p. 35.

islamului și ai creștinismului. Câteva lucrări se pare că rezumă discuții reale între creștini și musulmani¹¹.

Arhiepiscopul Anastasios Yannoulatos distinge cinci faze în atitudinea teoretică a creștinilor față de islam.

În *prima fază*, care se întinde de la mijlocul sec. al VIII-lea până la mijlocul sec. al IX-lea d. Hr., atitudinea bizantină a fost mai curând persiflantă și subestimativă. Sfântul Ioan Damaschin, unul dintre primii creștini care s-a ocupat de această problemă, îi consideră pe ismaeliteni „a o suta erezie”, iar islamul drept „erezie creștină”¹², însă în terminologia lui Ioan Damaschin cuvântul „erezie” are conținut mai larg, incluzând școli filosofice grecești, precum și alte grupări religioase.

Această învățătură musulmană a fost tratată mai metodic de către episcopul Theodor al Haranului sau al Karonului Mesopotamiei, supranumit Abu-Karras († 820 sau 825), în lucrarea sa „Împotriva ereziilor iudeilor și saracinilor”¹³, scrisă sub formă de dialog poate fi considerată prima încercare serioasă de înțelegere și abordare a Islamului. Theodor respinge critica musulmanilor la adresa Creștinismului și dezvoltă, cu ajutorul exemplelor dogmele creștine, accentuând adevărul creștinismului în pofida întregii lui neputințe exterioare.¹⁴

În cea de-a *doua fază* (mijlocul sec. al IX-lea – mijlocul sec. al XIV-lea) centrul literaturii antiislamice s-a mutat în capitala statului bizantin, orașul Constantinopol. În această epocă au fost publicate multe texte referitoare la islam, cum ar fi: „Dialog cu saracinul Ahmed” a lui Samona de Gaza (PG 120, 821-832), „Panoplia dogmatică” a lui Eftimie Zigabenu (PG 133, 1332-1360), „Tezaurul Or-

¹¹ Caius Cuțaru, *Încercări de dialog creștin-islamic în Evul Mediu*, în revista „Teologia”, anul VIII, nr. 3, 2004, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, p. 313.

¹² Sfântul Ioan Damaschin, *Izvorul cunoștinței*, PG 94, 765 A, 772 D, apud Anastasios Yannoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, p. 127.

¹³ PG 97, 1462-1609, apud Anastasios Yannoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, p. 127.

¹⁴ Caius Cuțaru, *Încercări de dialog creștin-islamic în Evul Mediu*, p. 314.

todoxiei” a lui Nichita Choniate (PG 140, 105 A121), sau „Împotriva Agarinului” a lui Bartholomeu de Edessa (PG 104, 1384 A-1448 A). Însă cea mai reprezentativă lucrare este cea a lui Nichita Bizantinul intitulată „Respingerea Bibliei falsificate de către arabul Mohamed” (PG 105, 669-805). Este vorba despre un tratat antieretic, polemic, care înfățișează islamul ca pe o religie incoerentă¹⁵.

A *treia fază* a confruntării cu islamul (mijlocul sec. al XIV-lea – mijlocul sec. al XV-lea) se distinge prin calm și obiectivitate. Discuțiile și dialogurile cu musulmanii au ca protagoniști personalități bizantine marcante, ca Sfântul Grigorie Palama (†1359) care are lucrarea „Către ateii din Hionos”, precum și „Două scrisori din Asia către un monah”; monahul Iosif Bryennios (†1425) cu lucrarea „Discuție cu un oarecare ismaelit”, împărații Ioan al VI-lea Cantacuzino (†1383), care a scris lucrarea antiislamică ce se împarte în două părți „Împotriva mahomedanilor” și „Împotriva lui Mahomed” și Manuil al II-lea Paleologul (†1425) „Dialog cu un oarecare personaj cu rang de *mouterizi*, în Ancyra Galatiei”. Ultimul secol din istoria Bizanțului prezintă mai mare interes și o mai mare dispoziție de a dialoga cu musulmanii¹⁶. Astfel, bizantinii pot fi considerați inițiatori și precursori ai dialogului creștino-islamic, promovat în zilele noastre pe scară internațională, stabilind primele puncte de acord și de diferențiere doctrinară cu o religie ce are moștenirea avraamită, dar care neagă principalele dogme creștine, cum ar fi dogma Sfintei Treimi și cea hristologică.

Perioada dominației otomane care a urmat (mijlocul sec. al XV-lea – mijlocul sec. al XIX-lea) a întrerupt dialogul care începuse, astfel trecându-se la o a *patra etapă*. Astfel, în această etapă creștinii au răspuns presiunilor printr-o adevărată tăcere răbdătoare (dialog tainic), plină de rugăciune și de cercetare doxologică a paradoxului voii dumnezeiești și mai ales de speranță eshatologică.

¹⁵ *Ibidem*, p. 315.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 315-316

A *cincea fază* a dialogului creștino-islamic este epoca contemporană. În ultimele trei decenii, întâlnirile creștinilor cu musulmanii s-au intensificat, promovându-se dialogul mai ales în cercurile universitare, de către reprezentanți ai ambelor religii.¹⁷ Până la începutul anilor '90 acest organism desfășurase trei întâlniri creștino-islamice: Salzburg (Austria), 1978; St. Polten (Austria), 1984; Leningrad (Rusia), 1990. Interesul ortodocșilor pentru dialogul cu Islamul s-a manifestat și mai puternic începând cu anul 1986, în urma colaborării Centrului Ortodox al Patriarhiei Ecumenice (Chambésy, Geneva) și al Academiei Regale de Studii a Culturii Islamice (Al Albait Foundation, Amman, Iordania)¹⁸.

Elementele Dialogului Creștino-Islamic

Este de la sine înțeles și nici de dorit să se treacă peste diferențele religiilor, sperând în crearea unei super-religii, în care, ca prin minune, toate diferențele vor dispărea. Scopul creștinilor este de a cunoaște mai întâi diferențele dintre religii ca să poată în acest fel să le recunoască și să le respecte. Acesta este exact spiritul întâlnirilor dintre musulmani, care vor să cunoască creștinismul, și creștini, care doresc să înțeleagă islamul. Se înțelege, că în timpul dezbaterii temelor, nu se ocolesc nici tratările teologice pentru o înțelegere convergentă a relației dintre Dumnezeu, om și lume, care va ușura în viitor o posibilă adâncire și a problemelor pur teologice. Elementul comun celor două religii, care permite sperarea într-o apropiere esențială este: credința în Dumnezeu adevărat, Creator și Domn al omului, al lumii și al istoriei¹⁹. Dar, în cele din urmă, este firesc să se ajungă la limite în care cele două religii diferă radical. Astfel de diferențe structurale evidente se întâlnesc în ceea ce privește dogmele supreme ale creștinilor: credința în Taina Sfintei Treimi și în Taina Întrupării Cuvântului, a dumnezeirii lui Hristos. Musulmanii, Îl respectă pe

¹⁷ A. Yannoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, pp. 137-139.

¹⁸ Adrian Boldișor, *art. cit.*, p. 217.

¹⁹ Î.P.S. dr. Damaskinos Papandreou, *op. cit.* p. 280.

Isus ca profet, însă neagă Crucea și mai mult decât orice, însemnătaea ei soteriologică pentru umanitate²⁰. În evoluția islamului, principalul său interlocutor de-a lungul istoriei a fost creștinismul răsăritean. Musulmanii au cunoscut creștinismul apusean abia în timpul cruciadelor. Curentul sufist datorează extrem de mult coexistenței dialogice a evlaviei musulmane cu cea a Răsăritului creștin ortodox. Creștinii Răsăritului au avut o contribuție esențială pentru dezvoltarea filosofiei și științelor în spațiul musulman; un exemplu în acest sens este cel al creștinilor perși din perioada abbasizilor, când au fost traduse în arabă multe lucrări de medicină și filosofie²¹. Din partea creștinilor, lui Mahomed i se nega demnitatea profetică, iar critica se baza pe următoarele remarci: Mahomed nu a fost vestit de Prooroci, nu a avut martori care să asiste la primirea Revelației, nu a făcut nici o minune, nu a prevestit viitorul și a avut o moralitate îndoielnică. În ce privește Coranul, acesta era comparat cu Sfânta Scriptură și se făceau următoarele observații: în Coran există contrafaceri, false interpretări, inconsecvențe; de asemenea era respinsă convingerea musulmană potrivit căreia Coranul este cuvântul necreat al lui Dumnezeu²².

Concluzii

În istoria creștinismului au existat încercări de dialog între reprezentanți ai creștinismului și cei ai altor religii, în special cu iudaismul și islamul. Cu toate acestea, nu se poate vorbi de un dialog interreligios așa cum este cunoscut el astăzi, adică un dialog ce se desfășoară într-un cadru organizat, cu întruniri periodice și cu documente rezultate în urma dialogului. Primii care au inițiat un astfel de dialog au fost bizantinii, pentru ca mai apoi, o dată cu expansiunea islamului înspre apusul Europei și teologii apuseni să intre în dialog cu teologia islamică. Dacă la început islamul era văzut doar ca o ere-

²⁰ A. Yannoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, p. 141.

²¹ *Ibidem*, pp. 144-146.

²² C. Cuțaru, *Încercări de dialog creștino-islamic în Evul Mediu*, pp. 316-317.

zie creștină, mai târziu creștinii au văzut în islam o tradiție religioasă diferită, constituindu-se astfel ca partener de dialog interreligios²³. În pofida deosebirilor doctrinare dintre cele două religii, creștină și musulmană, precum și a luptelor de veacuri ce au sădit ură și prejudecăți între mahomedani și creștini, în contextul climatului internațional de astăzi se încearcă amplificarea dialogului interreligios²⁴. Dialogul interreligios al Ortodoxiei cu Islamul este o încercare pozitivă de conviețuire pașnică a popoarelor nu numai pentru că conflictele sângeroase contemporane din diferite zone ale Europei de Răsărit se accentuează datorită redeșteptării islamice, care deranjează lumea creștină, dar și pentru că acest dialog interreligios nu s-a întrerupt niciodată în practică de-a lungul perioadei lungi a conviețuirii istorice a musulmanilor și a creștinilor în aceeași zonă²⁵.

Bibliografie

1. Achimescu, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Religii în dialog*, Iași, Editura Trinitas, 2006.
2. Basset, Jean-Claude, *Le dialogue interreligieux*, Les éditions du CERF, Paris, 1996.
3. Boldișor, Adrian, *Poziția ortodoxă față de dialogul interreligios. Dialogul cu islamul*, în „Revista Teologică”, Serie Nouă, anul XX (92), Nr. 2, 2010, Sibiu, Editura Andreiana.
4. Cuțaru, Caius, *Încercări de dialog creștin-islamic în Evul Mediu*, în revista „Teologia”, anul VIII, nr. 3, 2004, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”.

²³ *Ibidem*, p. 336.

²⁴ Ștefan Resceanu, *Islamul între istorie și modernitate*, Craiova, Editura Universitaria, 2007, p. 185.

²⁵ Î.P.S. dr. Damaskinos Papandreou, *op. cit.* pp. 283-284.

5. Idem, *Dialogul bilateral creștino-iudaic. Accente și perspective*, în „Scientific and Technical Bulletin, Series: Social and Humanistic Sciences”, anul XIII, nr. 11, 2007.
6. Himcinschi, Pr. lect. univ. dr. Mihai, *Misiune și dialog. Ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
7. Papandreou, Î.P.S. dr. Damaskinos, *Biserică, societate, lume*, Iași, Editura Trinitas, 1998.
8. Resceanu, Drd. Ștefan, *Temeiuri pentru dialogul interreligios*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1-2, 1974.
9. Idem, *Islamul între istorie și modernitate*, Craiova, Editura Universitaria, 2007.
10. Sîrbu, Pr. prof. Corneliu, *Pentru un dialog interreligios rodnic*, în *Ortodoxia*, nr. 2, 1975.
11. Yannoulatos, † Anastasie, *Misiune pe urmele lui Hristos. Studii teologice și omilii*, traducere din limba greacă de Diac. Dr. Ștefan L. Toma, Sibiu, Editura Andreiana, 2013.
12. Idem, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, traducere de drd. Gabriel Mândrilă, pr. prof. dr. Constantin Coman, București, Editura Bizantină, 2003.

*FILIMON IOAN, doctorand la Școala Doctorală de Teologie din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România. Important work/last work: *The Dialogue Church-State in a pluralist society*, în „Altarul Reîntregirii”, Nr. 2, 2013, ISSN: 1584-8051, Contact: ioanfilimonjr@yahoo.com